

PARLAR DE DÉU a l'albada del segle XXI?

Josep Vives

1. Estimar per creure: creure per estimar
 2. El Déu que ve a refer la comunió
 3. La presència permanent i eficaç de Déu entre els homes
 4. La transparència d'una experiència de Déu: Déu u i tri
 5. Creure implica convertir se a l'amor
- Notes.

1. ESTIMAR PER CREURE: CREURE PER ESTIMAR

Arribarà segurament l'hora en què l'home, en el seu íntim i radical fracàs, desperti com d'un somni, trobant se amb Déu... Aleshores es trobarà relligat a Ell, no per a fugir dels altres, del món o de si mateix, sinó al contrari, per poder aguantar i sostenir se en l'ésser. Déu no es manifesta primàriament com a negació, sinó com a fonament, com el que fa possible existir... L'home no troba Déu primàriament en la dialèctica de les necessitats i indigències. L'home troba Déu en la plenitud del seu ésser i de la seva vida. La resta és un trist concepte de Déu. (X. Zubiri, *El hombre y Dios*, Madrid, 1984, p. 344).

1.1. EL DESPERTAR D'UN SOMNI

Hi ha moments en què, si ens atrevim a ser absolutament sincers, els mateixos creients podem tenir la sensació que parlar de Déu en aquestes darreries del segle XX té quelcom d'anacrònic, de cosa passada. Quan la ciència ho ha investigat ja tot per bé que no hagi resolt encara els misteris de tot, ¿podem continuar parlant d'una estranya realitat extracòsmica que mai ningú no ha vist i l'existència de la qual ningú no pot comprovar? ¿Podem deixar d'aferrar nos a un món que cada dia ofereix noves possibilitats i refugiar nos en un Déu fonedís, de qui ningú no pot garantir que aportí realment res de positiu a aquells qui diuen creure en ell? Entossudir se a seguir parlant de Déu, ¿no és senzillament voler mantenir una relíquia d'un passat que ja no és nostre? I a més, creure o no creure en Déu, ¿fa encara cap diferència en la vida dels humans?

Però segurament hi ha també moments en què entreveiem prou clarament que prescindir totalment de Déu significaria tallar dràsticament amb quelcom important sobre el sentit de nosaltres mateixos i del món. Ens podem adonar que creure en Déu no és simplement admetre l'existència d'un estrany ésser extracòsmic incontrolable a manera de superOVNI, la negació del qual no afectaria gaire la nostra existència.

Abocats a la fatuïtat?

Quan em pregunto si he de creure en Déu intueixo que es tracta d'admetre o no un principi últim d'intel·ligibilitat, de sentit i de valor de tot, inclosa la pròpia vida, a manera de clau de comprensió i de valoració del que jo sóc i faig i de tot el que m'envolta. Creure en Déu significa, en definitiva, confessar que no em puc convèncer que tot el que s'esdevé, el que jo visc, el que jo conec i estimo sigui només un resultat accidental de l'atzar o la necessitat. Significa no poder me resignar que tot el que s'esdevé és només una història estúpida o fatal contada per un idiota. Significa postular, des de l'exigència íntima de la meua percepció i valoració de les coses, que hi ha una última i global raó de ser i de valor i que tot no pot ser només un caramull de coses i d'esdeveniments fortuïts i, en definitiva, insignificants.

Intueixo que negar Déu seria abocar me a l'absurd, a la fatuïtat o a la fatalitat, a l'intel·ligible radical. Bé és veritat que hi ha prou coses inintel·ligibles per a mi i aparentment absurdes: però creure en Déu és declarar que no puc resignar me a considerar les radicalment absurdes en elles mateixes. Enmig de tants enigmes i dolors, hi ha massa coses bones i boniques en aquest món per condemnar ho tot a la fosca tenebra de l'inconsistent i caòtic.

O és que tal volta puc atrevir-me a mantenir amb tots els positivistes de tots els temps que no hi ha més realitat i més veritat que la que jo pugui veure i tocar? I qui pot assegurar el principi idealista que la ment humana és la mesura adequada de tota realitat? No hi pot haver més realitat que la que jo pugui veure i tocar? No tinc potser l'obligació de sospitar que la profunditat i grandesa de la realitat és més del que jo puc immediatament abastar?

La fe en Déu sorgeix de la capacitat d'obertura a una última profunditat i consistència de la veritat i del bé, més enllà del que jo capto immediatament. Al contrari, com deia Ortega i Gasset, l'actitud irreligiosa es falta de respeto hacia lo que hay encima de nosotros, y a nuestro lado, y más abajo.¹ O, com deia ben profundament el nostre Maurici Serrahima:

L'acceptació d'una Causa i d'un Origen misteriosos resulta per a mi més raonable i em satisfà més que no pas l'admissió d'una misteriosa absència de causa i d'origen, o que l'afirmació, igualment misteriosa, d'una necessària i insuperable ignorància de qualsevol causa i de qualsevol origen... Ve a ésser el que afirmava el meu inoblidable amic E. Mounier: 'L'Absurd és absurd'. Per dir-ho amb paraules d'un altre gran amic meu, J.M. Capdevila, em sento inclinat a preferir els Misteris de Llum als Misteris de Tenebres. És, per tant, la Raó mateixa, i no pas la Fe tota sola, la que, posat a decidir sobre el fonament de la Realitat, em decideix a admetre una misteriosa però positiva Existència absoluta, i defugir l'admissió d'una buidor caòtica que seria, si més no, igualment misteriosa.²

En el fons, creure significa estimar. Estimar tant el món i les coses, que hom no pot declarar les fútils i absurdes. Estimar tant la raó, que hom no pot declarar la fatalment frustrant i frustrada. Estimar tant els homes, que hom no pot admetre que siguin només joguina fugissera d'un atzar inconsistent.

1.2 ENCARATS A LA TENEBRA LLUMINOSA

Si l'opció de creure (quan em pregunto pel sentit últim del món i de la meua pròpia existència) em resulta l'opció més raonable, tanmateix he de prendre consciència que he de parlar d'aquell últim Principi, que anomenem Déu, amb una molt gran cautela.

Hem de tenir consciència que aquest Déu és quelcom més postulat que realment conegut. El reconeixem com el Necessari, com l'Incognoscible en el fons de tot allò que coneixem, com la Veritat incomprensible que sustenta les veritats que comprenem, com el Bé fonamental que sustenta els béns que gaudim...

Afirmar Déu és afirmar-lo com allò que no podem explicar, que és absolutament primer i gratuït. Déu, com a última o suprema explicació de tot, ja no s'explica a partir de res: ho fonamenta tot sense que ell mateix hagi de ser fonamentat per res... Per això creure en Déu és obrir-se i lliurar-se al Misteri fontal de tot; és trobar-se acollit en aquest Misteri de gratuïtat, que no pot ser pròpiament conegut, explicat, demostrat o provat a partir de res, per bé que és postulat, suposat i donat a partir de tot.

St. Tomàs ho digué amb una fórmula perfecta: Tenim el suprem coneixement de Déu quan el reconeixem com l'Incognoscible, val a dir, quan reconeixem que el que Déu és en si mateix ultrapassa tot el que nosaltres podem conèixer d'ell. ³

Déu ha de ser acollit sempre com a Misteri: no aquell misteri d'intel·ligibilitat radical representat per l'Absurd, l'Atzar o la Necessitat fatal. És un Misteri de Llum o, en fórmula dels antics, Tenebra Llumina:

No és que el Misteri depassi la nostra intel·ligència: és que la il·lumina. No és que la intel·ligència no trobi res per captar; és que s'escapoleix als seus esforços, com si rellisqués en una superfície plana i brillant.

El Misteri és allò que no procedeix de nosaltres i que nosaltres no podem abastar; i tanmateix és allò de què vivim. No és una barrera que s'imposa a l'impuls del nostre intel·lecte fixant li un límit, sinó una atmosfera vivificant a què se sent portat i en què troba, sense que pugui esgotar-lo, un aire sempre pur.

La seva obscuritat no és la de la nit que cega i no deixa veure, sinó que ve de la limitació de la nostra capacitat de veure. Una limitació que es va reduint en la mesura que anem penetrant en la Llum 4

1.3 NO PRENDRÀS EL NOM DE DÉU EN VA: DÉU I ELS ÍDOLS

Déu no és, doncs, objecte d'un coneixement com el que podem tenir de les coses que estan al nostre abast en aquest món. Per això diem que creiem en Déu: Déu és objecte de fe.

Si arribem a perdre el sentit del misteri de Déu, aleshores entrem en un terreny perillós. Si cedim a la pretensió de manipular el Misteri de Déu, de fer-lo encabir en els nostres conceptes i esquemes o, pitjor encara, en els nostres interessos esquifits, el Déu real i veritable s'escapolirà de les nostres mans. Si comencem a voler comprendre'l, imaginar-lo, construir-lo a la mesura de la nostra ment o del nostre desig, aleshores, sense adonar-nos en, ens trobarem a les mans només un ídol, un Déu estafet a mesura humana.

No són només ídols les figures grotesques de pedra o de fusta que es fabricaven els anomenats primitius; poden ser ídols també moltes construccions teològiques i religioses manipulades per gent altament cultivada i pietosa. Molta gent que es creuen molt religiosos potser només són idòlatres del seu Déu, del Déu que ells s'han fet o que els han venut a partir de prejudicis, gustos o interessos.

El pitjor d'aquesta idolatria és que pot tenir gravíssimes conseqüències, ja que gent molt pietosa en nom del seu Déu, és a dir, del seu ídol, poden perpetrar i justificar grans perversitats:

La paraula Déu és la més vilipendiada de les paraules humanes. Cap altra està tan tacada ni tan dilacerada. Les generacions humanes han descarregat el pes de la seva vida sobre aquesta paraula i la han deixada pel terra. Jeu en la pols i sosté el pes de totes elles: les generacions humanes, amb les seves disensions religioses, han matat i s'han deixat matar per aquesta paraula, que porta les seves petjades i la seva sang. Els homes dibuixen un ninot i escriuen a sota la paraula Déu. (Martin Buber, *Eclipsi de Déu*).

Resulta que Déu, que hauria de ser principi d'intel·ligibilitat i de sentit, pot ser molt fàcilment

manipulat i desfigurat en principi de destrucció i de mort. Per això el que és decisiu no és preguntar si un creu o no creu en Déu, sinó en quin Déu hem de creure. Per alguna cosa la vella Bíblia, després que manava primer de tot estimar Déu sobre totes les coses, manava també de seguida no prendre el nom de Déu en va ni fer se cap imatge de Déu. No respectar el Misteri de Déu, manipular lo per fer de Déu el garant o valedor d'interessos nostres inconfessables, pot arribar a ser un joc molt perillós.

S'ha abusat tant de Déu en la història religiosa de la humanitat que potser no ens hauria de causar estranyesa que avui molts es neguin a creure en Déu: en nom d'ell s'han comès massa crims i perversitats.

1.4 PARLAR DE DÉU COM ELL SE'NS MANIFESTA

I tanmateix és necessari cercar el Déu autèntic precisament per exorcitzar d'una vegada els falsos ídols, les divinitats manipulades pels interessos dels homes. Són els falsos absoluts els que esclavitzen. Només ens trobem veritablement alliberats quan ens reconeixem referits a aquell últim i veritable fonament de sentit i de valor de què suara parlàvem. És veritat que en la seva pregonosa, en la seva llum cegadora, no podem mirar lo fit a fit tal com és; però podem intentar veure com els seus raigs il·luminen les realitats que abastem.

En definitiva, coneixem de Déu allò que es manifesta d'ell en les realitats o esdeveniments d'aquest món nostre; o, per dir ho amb un llenguatge més clàssic, coneixem de Déu el que ell ens ha revelat de si mateix.

Quan parlo de revelació de Déu, no penseu pas en alguna forma d'aparició d'un ancià de barba blanca que vindria a fer nos alguna tirallonga teològica (com diuen a vegades que fa la Mare de Déu a aquells que creuen tenir revelacions). Segons la nostra tradició cristiana, Déu se'ns revela en el mateix ser del món i en la realitat de les coses, en els esdeveniments de la història, i d'una manera particular en Jesús de Natzaret, un home en qui els seus seguidors van reconèixer una molt singular presència de Déu mateix.

1.4.1 Déu creador i sustentador de tot

La més fonamental revelació de Déu la tenim quan el reconeixem com el creador i sustentador d'absolutament tot el que existeix o pot existir. Cal, però, que afinem què volem dir quan parlem de Déu creador. Avui es proposen diverses hipòtesis científiques sobre l'origen de l'univers, i alguns pensen que aquestes hipòtesis desbanquen ja la idea de Déu creador. No és així. Els científics intenten determinar els processos i causes físiques que intervingueren en la formació de l'univers; però Déu creador no és una causa física, ni que fos la primera; és a un altre nivell: el postulem com a última raó de ser i de sentit de totes les causes físiques que la ciència pugui descobrir.

Com deia el filòsof L. Wittgenstein, creure és copsar que els fets d'aquest món no ho són tot i que en la suposició que la ciència hagués arribat a conclusions definitives sobre totes les qüestions que ella al seu nivell es formula les preguntes més importants sobre el sentit i la raó de ser última de tot quedarien encara per respondre.

El famós relat bíblic de la creació del món en set dies és clarament un relat de forma mítica,

cosa que no vol dir que no ens reveli veritats molt profundes. En una forma imaginativa, apta per a ser compresa pels pobles de pastors a qui es dirigia, aquell relat indica que absolutament tot té l'última raó de ser en Déu, que el món tot ell és bo (excloent els sistemes dualistes que mantenien un doble principi, el del Bé i el del Mal), que el món no és quelcom totalment caòtic o erràtic, sinó quelcom bàsicament ordenat i orientat a una finalitat.

1.4.2 La imatge i semblança de Déu

Si ho mirem atentament, el relat bíblic de la creació, més que una cosmogonia, vol ser una antropologia: més que explicar com va començar el món vol explicar quina és la situació de l'home en el món. Segons aquest relat l'home no és com volien algunes teories dels antics una espurna de la mateixa substància divina accidentalment caiguda i degradada en contacte en la matèria. L'home és un ésser volgut estimat per Déu com algú distint d'ell mateix, però amb capacitat de mantenir relació amb ell. Aquest és el sentit de les belles expressions que ens diuen que Déu creà l'home a la seva imatge i alenà en ell el seu mateix alè. La forma del relat és tota mítica i simbòlica, però meravellosament suggeridora i expressiva. Déu fa l'home a imatge seva, lliure i responsable de la seva existència en l'ús de les coses del món, que li són totes sotmeses.

Déu és creador no perquè li hagi plagut que hi hagués coses, no se sap per què: és creador perquè li ha plagut que hi haguessin homes i dones⁵, a imatge seva, capaços d'entrar en comunió i en relació amb ell.

La creació no és només una obra de la potència d'un Déu que es vol lluir fent coses meravelloses; és l'obra de l'amor d'un Déu que decideix de fer un altre d'ell mateix, per iniciar amb ell una història d'amor. La paraula creadora és una paraula amorosa que ens revela ja quelcom del Déu Amor i que reclama fonamentalment una resposta amorosa de la criatura feta tan gratuïtament i tan impensablement a imatge seva.

1.4.3. Un Déu estranyament compromès amb els homes

Semblaria, però, com si a Déu se li haguessin torçat els seus projectes. Si fem una ullada a la història de la humanitat, la podem veure com una estranya barreja de grans realitzacions i d'inexplicables catàstrofes, de maravellosos fets de la història humana i d'inconcebibles crims i aberracions.

La mateixa història bíblica se'n fa ressò des de les primeres pàgines: pensem només en el relat també en forma mítica de la temptació i caiguda en el paradís, o en els relats de l'homicidi de Caïn, del diluvi i tants altres testimonis de maldat o de desgràcia que omplen la Bíblia. Fins i tot de vegades hi ha gent que s'estranya que la Bíblia vagi tan plena d'històries aberrants i escandaloses.

Tanmateix la Bíblia, precisament a través d'aquestes històries, sembla voler donar constància sobretot d'una cosa: Déu estima aquest món i aquests homes tan estraïts, tan perversos a voltes, tan degradats. Els estima, els acompanya, els repta, els interpel·la, els castiga, els estimula, els promet una vida millor i es compromet amb ells perquè ho puguin aconseguir.

Diríem que, encara que els homes el deceben constantment, Déu té fe en els homes: entre els

molts atributs i característiques de la imatge bíblica de Déu que el presenten sota aspectes molt diversos i fins aparentment contradictoris al final sobresurten sempre dos trets que ho expliquen tot: misericòrdia et fidelitas.

Déu és amor capaç de compadir-se i d'estimar àdhuc al qui no n'és digne; i Déu és amor fidel, incondicional, indestructible. No és aquesta la clau d'interpretació de les històries tan diverses i tan semblants de Noé, d'Abraham, de Jacob i els seus fills, de Moisès i el poble errant, dels Jutges, dels profetes...? Déu respecta la llibertat dels homes: l'amor no es pot imposar, només pot oferir-se. I els homes van a la seva: diríem que només li donen a Déu decepcions. Però Déu roman ferm: no perd la il·lusió ni nega el compromís amb el seu poble. Quin Déu tan estrany, com perdut entre la seva omnipotència creadora i la impotència de l'amor!

2. EL DÉU QUE VE A REFER LA COMUNIÓ

La tradició cristiana ens dona una visió encara més estranya de Déu: Déu, que és aquell primer Principi creador i sustentador d'absolutament tot el que hi ha en el món, però que per això mateix no és res d'aquest món, s'ha fet present d'una manera particular en aquest món i entre nosaltres.

2.1 DÉU ENTRE NOSALTRES

Segons la tradició cristiana, un dia, en temps de l'emperador Tiberi, aparegué en la remota Galilea un home singular anomenat Jesús. La seva figura podia semblar com la d'un dels antics profetes que parlaven de part de Déu reptant els homes pels seus pecats i exhortant los a convertir se; però el seu missatge tenia un to diferent.

Jesús deia, en nom de Déu, que era arribada l'hora d'una nova època; que amb ell començava el Regne de Déu, una nova forma de viure dels homes basada en el reconeixement de Déu com a Pare de tots. Deia que el que aquest Déu Pare volia sobretot no era el compliment minuciós de les complicades pràctiques rituals i legals que propugnava el judaisme tradicional, sinó la realització d'una fraternitat efectiva per l'amor entre tots els homes fills del mateix Déu.

Deia que Déu és Pare acollidor de tots, que estima no sols els justos segons el sistema legal, sino també, i encara més, els pecadors i els desgraciats. Deia que hi ha més goig al cel per un pecador que s'acull a la bondat del Pare, que per noranta nou justos que creuen no necessitar de penitència. I ho explicava parlant d'un pare a qui un fill li havia fugit de casa i li havia malversat tota l'herència en terres llunyanes: el pare sempre esperava el seu retorn, i quan finalment tornà ho celebrà amb gran goig i amb un gran banquet, perquè havia recuperat un fill que molt estimava. El goig de Déu, deia Jesús, és recuperar el que se li havia perdut, com el goig del pastor és recuperar l'ovella perduda. I el que se li havia perdut a Déu eren els homes esgarriats darrera mil foteses i barallant se i destrossant se entre ells, mentre oblidaven que eren fills del bon Déu Pare i que el veritable goig de llurs vides només podia trobar se vivint en la bella casa pairal en fraternitat amb els germans.

2.2 EL MEU PARE I EL VOSTRE PARE

Hi ha quelcom més: Jesús no predicava això a la manera dels antics profetes, com transmetent un missatge de part d'un Déu llunyà.

Ell, que ensenyava que Déu és el nostre Pare, s'adreça a Déu com al seu Pare dient li Abba, paraula familiar aramea que denota una molt peculiar intimitat. Els seus seguidors estaven astorats: ningú no s'havia atrevit mai a adreçar se al Senyor d'Israel amb semblant confiança. Jesús es presenta com a Fill enviat de Déu, el seu Pare, i arriba a dir que ningú no coneix el Pare sinó el Fill i aquell a qui el Fill el vulgui revelar. Actua en nom de Déu, com a presència de Déu mateix entre els homes: el seu goig és el mateix goig de Déu en recuperar el que se li havia perdut; i així es presenta acollint, en nom de Déu i amb la bondat de Déu, els pecadors, les prostitutes, els esguerrats, els marginats i exclosos de la societat pietosa dels jueus. Mantenia amb paraules i obres que és més important atendre un germà necessitat que guardar el dia festiu.

Els mestres d'Israel estaven enfurismats: aquell profeta es presentava subvertint, en nom de Déu, tots els valors de la Llei i de l'antiga religió. Però el poble l'aclamava fervorosament, perquè mai no s'havia vist ningú que parlés tan bé i amb tanta força de la bondat de Déu.

Aquell profeta, reconegut com Emmanuel, Déu amb nosaltres, trencava tots els esquemes humans sobre un Déu llunyà, dominador i justicier, per revelar el veritable Déu vivent amb rostre de Déu Pare, manifestat en les actituds bàsiques d'acollida, de perdó, de solidaritat, d'amor gratuït, fidel, incondicional.

No és estrany que les autoritats religioses cerquessin d'eliminar lo. Però mentrestant els seus deixebles havien arribat a l'íntima convicció que aquell mestre no era només un profeta més en la sèrie d'homes inspirats que havien parlat en nom de Déu. Era la presència de Déu mateix en forma humana. Era el Fill de Déu, L'Enviat, el Senyor, la Paraula de Déu Pare: per ell Déu mateix s'havia fet present entre els homes. Un dels autors del Nou Testament ho diria en fórmula precisa: En ell habitava la plenitud de la divinitat corporalment (Col 2,9). És així com Jesús, no només anunciava el nou Regne de Déu, sinó que el feia ja present i efectiu amb el seu ser i el seu actuar.

La violenta mort de Jesús a mans dels seus enemics havia de provocar com un moment de crisi en la incipient fe dels deixebles. Una crisi que s'havia de superar quan, al cap de pocs dies, tingueren l'experiència indubtable que Jesús se'ls presentava per testimoniar los que havia vençut la mort; que, tot i haver mort realment, ell vivia i no els abandonaria, sinó que continuaria present i actuant entre ells en una nova forma. Els deixebles quedaren així confirmats definitivament en la meravellosa experiència que havien tingut convivint amb Jesús. Ara sí que no ho podien dubtar: Jesús era Fill de Déu, enviat de Déu, ressuscitat per l'acció de Déu, el seu Pare. El record d'aquella experiència donava nova vida als deixebles. Un d'ells rememorava el que Jesús havia estat per a ells: El qui em veu a mi, veu el Pare. El Pare és més que jo, però, Jo i el Pare som una mateixa realitat. Jo no faig sinó el que veig fer al Pare. Les meves paraules no són meves, sinó del Pare que m'ha enviat. En la casa del meu Pare hi ha moltes estances: me'n vaig al Pare a preparar vos l'estada. Jo estaré amb vosaltres tots el dies fins a la fi del món...

Els deixebles s'adonaven que conviure amb Jesús havia estat una insospitada experiència: en ell Déu mateix havia estat present i actuant en forma humana. A través d'ell havien descobert en forma nova com Déu estimava els homes. Per això no ho dubtaren: declararen Jesús Crist, Déu i Senyor, vivent, assegut per sempre, amb el poder de Déu, a la dreta del Pare.

3. LA PRESÈNCIA PERMANENT I EFICAÇ DE DÉU ENTRE ELS HOMES

L'experiència dels deixebles no havia acabat amb això. Jesús els havia promès que, quan ell faltés, els enviaria, de part del Pare, la seva Força, el seu Esperit, que no els deixaria sols i orfes, que els aniria ensenyant el que ells no havien encara pogut entendre.

El que significava aquesta promesa ho van comprendre quan, algun temps després, estant encara corpesos de por i d'inseguretat, van experimentar, àdhuc amb signes visibles, una força extraordinària de Déu per sortir a predicar el que Jesús havia estat i significat, i per constituir-se en grup que volia viure segons els principis d'aquell Regne de Déu i d'aquella fraternitat que Jesús havia anunciat.

3.1 L'ESPERIT, SENYOR I DADOR DE VIDA

La força de l'Esperit de Déu que Jesús havia promès es deixava sentir cada vegada més amb efectes extraordinaris: molts, no sols jueus sinó també del paganisme, se sentien moguts a creure en Jesús i a viure segons els seus ensenyaments: compartien el que tenien amb els més pobres, s'ajudaven en les seves necessitats i vivien una puresa de vida desconeguda. El grup dels seguidors de Jesús s'estenia a desgrat de les persecucions.

Aleshores els deixebles van prendre finalment plena consciència d'una cosa que havia estat realment present des del principi: Jesús no havia estat un profeta, per dir-ho així, esporàdic, que s'hauria presentat per comunicar la voluntat de Déu en un moment determinat, per donar una nova "llei" o per interpretar el sentit de la llei antiga. Jesús havia vingut a inaugurar una nova era en les relacions dels homes amb Déu, una era que es podria caracteritzar com "l'era de l'Esperit". Jesús havia estat, més que res, el portador de l'Esperit al món, el portador d'una nova presència de Déu entre els homes, molt més íntima i eficaç, que l'antiga presència per la Llei i els profetes.

El "veritable do" de Déu

L'evangelista Joan ho resumí magníficament al final del pròleg del seu evangeli: "La Llei fou donada per Moisès, però el veritable do ens ha vingut per Jesucrist. A Déu ningú no l'ha vist mai: el seu Fill únic, que és Déu i està en el si del Pare, és qui l'ha revelat" (Jn 1,17-18). La Llei era un conjunt de prescripcions que venien de part de Déu, però no era el veritable do de Déu. El "veritable do" de Déu (literalment, "el do i la veritat") és l'Esperit Sant, l'autodonació de Déu als homes, per la qual ja no només se'ns mana, com des de fora, què hem de fer, sinó que la vida i la força de Déu s'interioritza en nosaltres, se'ns fa vida i força nostra, i així ens transforma.

D'aquesta faisó ens revela Jesús qui és Déu per a nosaltres: a Déu ningú no el podrà mai veure en aquest món, però sabem que Déu és Aquell qui se'ns vol comunicar, se'ns vol donar fent nos "el do veritable" de la veritable comunió de vida amb ell. Ésser cristià, segons això, no és només creure en Déu i intentar complir els manaments: és, més radicalment, viure de l'Esperit de Jesús, deixant-se portar per ell.

Això ho reconegueren els deixebles a partir de la pròpia experiència de l'Esperit i

reflexionant sobre el que el mateix Jesús els havia dit. Així recordaven com en la presentació pública de Jesús, el seu baptisme, mentre que el Pare declarava que Jesús era el seu Fill estimat, l'Esperit baixava sobre ell sota el símbol d'un colom: era una plàstica i bella manera de dir que es presentava com a fill de Déu Pare, posseït per l'Esperit i portador de l'Esperit; (i alhora era una bella manera de suggerir com en el baptisme de cada cristià, aquest és declarat també fill de Déu i portador del seu Esperit).

Els deixebles recordaven també com, en un moment d'exaltació sobre la seva missió, Jesús havia dit: “El que tingui set que vingui a mi i begui: brollaran del seu interior rius d'aigua viva”. I l'evangelista hi afegia: “Això ho deia referint-se a l'Esperit que havien de rebre els qui creurien en ell” (Jn 7,39). I recordaven també com Jesús havia dit a un deixeble de bona fe que li calia néixer de nou; i com que el deixeble no podia entendre com podia fer-se això, Jesús li explicà: “Ningú no pot entrar en el Regne de Déu si no neix de l'aigua i de l'Esperit: de la carn en neix carn, de l'Esperit en neix Esperit” (Jn 3,5). Era una manera de dir que la vida natural és una vida rebuda dels pares biològics; però que cal entrar en una nova vida superior que és do i efecte de l'acció de l'Esperit de Déu simbolitzada en el baptisme d'aigua.

I recordaven encara els deixebles, que el primer dia que se'ls presentà ressuscitat, s'acomiadà alenat sobre ells i dient-los: “Rebeu l'Esperit Sant” (Jn 20,22): un gest amb què visualment volia mostrar que, per bé que ell se'n anava, els deixava la força de l'Esperit. Un altre evangelista posa com a últimes paraules de Jesús: “Aneu a tots els pobles i feu els deixebles meus, batejant-los en el nom del Pare i del Fill i de l'Esperit Sant” (Mt 28, 18).

D'aquest manament en sorgiria l'Església, que aplega tots els qui són fills d'un mateix Déu, havent estat batejats en aquesta triple invocació de Déu.

L'Esperit, força de Déu mateix en l'home

L'Apòstol Pau, que no havia conegut personalment Jesús, havia copsat a partir de l'experiència de la seva conversió com la vida cristiana és un desplegament de la vida de l'Esperit en nosaltres. Ell, que havia experimentat prou dolorosament que era impossible a l'home complir plenament la Llei antiga, declara que l'Evangeli, en canvi, és “força de Déu capaç de salvar a tot el qui s'hi confia” (Rm 1,16). I això és així perquè l'Evangeli és “la llei de l'Esperit que dona vida en Jesucrist i és capaç d'alliberar del pecat i de la mort”. Viure l'Evangeli és:

“no viure seguint qualsevol desig terrenal, sinó seguint l'Esperit, ja que l'Esperit de Déu habita en nosaltres; mentre que si algú no té l'Esperit de Crist, no seria cristià... Si habita en vosaltres l'Esperit d'aquell que ressuscità Jesús d'entre els morts, també, gràcies al seu Esperit el qui va ressuscitar el Crist d'entre els morts, donarà vida als vostres cossos mortals” (Rm 8,2ss).

Aquesta és la nova força de l'Esperit que el cristià rep en el baptisme: el fa capaç de sobreposar-se als desigs terrenals i li dona una nova vida que no estarà ja sotmesa a la mort. “Els qui es deixen portar per l'Esperit de Déu, aquests són els fills de Déu” (Rm 8,14).

“En la plenitud del temps, Déu envià el seu Fill... perquè ens rescatés als qui vivíem sota la Llei i rebéssim la condició de fills: i la garantia que som fills, és que Déu ha enviat als nostres cors l'Esperit del seu Fill, que ens fa cridar Abba,

Pare! I així ja no som esclaus, sinó fills, i, per tant, hereus per obra de Déu” (Ga 4,4ss).

És des de la convicció profunda que Déu se'ns ha donat ell mateix gratuïtament i totalment en el do de l'Esperit que nosaltres podem tenir plena confiança en ell. Creure en Déu no és ja sentir nos amb temor esclaus d'un amo capriciós i rigorós; és sentir nos fills d'un Pare que ens estima incondicionalment, com aquell pare del fill pròdig de l'evangeli. Per això, afegirà Pau, l'Esperit ens fa lliures, moguts no per la por a la Llei o al càstig, sinó moguts per la pròpia decisió interior de l'Esperit que actua en nosaltres:

“Heu estat cridats a la llibertat; això sí, aquesta llibertat no vol dir una excusa per abandonar vos a qualsevol desig egoista, sinó que rau en la disposició a servir vos per amor –val a dir, per propi impuls interior– els uns als altres, ja que tota la Llei es compleix en un sol precepte: estima els altres com a tu mateix... Comporteu vos d'acord amb l'Esperit i ja no voldreu satisfer els vostres desigs egoistes” (Ga 5,13ss).

A la fi, viure per l'Esperit és, per la força de Déu més enllà de les nostres forces, ser capaços d'estimar com ell estima. El Déu cristià es revela així com el Déu que és essencialment amor; que per amor se'ns dona a través de Jesucrist per l'Esperit, fent nos així participar del seu mateix impuls d'amor per estimar lo i per estimar nos.

3.2 CREURE EN DÉU, PARE, FILL I ESPERIT SANT

L'experiència de Jesús de Natzaret i l'experiència de l'Esperit promès per Jesús aportaren com una nova revelació de Déu, una nova manera de veure la realitat de Déu i de la seva relació envers els homes. Veritablement, com deia Sant Pau, els homes que s'havien sentit esclaus sota poders divins obscurs descobrien que podien sentir se fills lliures del Déu Pare revelat per Jesús i comunicat vivencialment per l'Esperit; els qui es destrossaven els uns als altres com enemics portats dels seus afanys egoistes descobrien el nou goig de viure com a germans disposats a compartir ho tot en senzilla fraternitat. Els seguidors de Jesús descobrien que la fe en Déu era una experiència humanitzadora i alliberadora. Això explica per què el cristianisme s'estengué tan ràpidament, i sense especials mitjans, des del petit nucli de Palestina per tot el món mediterrani.

Aquesta nova experiència d'un Déu agermanador i alliberador s'expressava en les fórmules de pregària i de fe d'aquells primers cristians. Ben aviat apareix com a manera gairebé immutable d'acabar la pregària la invocació a Déu Pare “per Jesucrist, en l'Esperit Sant”, o bé la fórmula de lloança “Glòria al Pare i al Fill i a l'Esperit”. Molt aviat també els cristians resumeixen la seva fe en Credos d'estructura ternària bàsicament invariable: “Creiem en Déu, Pare totpoderós, criador...; i en Jesucrist, encarnat, mort i ressuscitat...; i en l'Esperit Sant que actua en l'Església...” Poden variar lleugerament les expressions, però l'afirmació de la triple realitat divina que era objecte de fe ja des del baptisme roman immutable.

Així les comunitats viuen de la fe en la salvació que ve de Déu Pare, promulgada i feta present per mitjà del seu Fill Jesús i realitzada permanentment per la força de l'Esperit donat als creients en el baptisme.

És evident que la confessió en la triple realitat de Déu de cap manera no implica una confessió triteista: gent que venia de l'estricta monoteisme judaïc de cap manera no haurien ni pensat a renunciar a l'afirmació de l'únic Déu Senyor del cel i de la terra. Però era inevitable que aviat hi hagués gent que preguntessin com es compaginava l'afirmació de l'únic Déu amb l'afirmació de la seva triple manifestació, Pare, Fill i Esperit Sant. El pagà Celsus, filòsof hostil al cristianisme, escrivia vers l'any 170 que els cristians serien respectables “si no adoressin més que al Déu únic; però adoren també de manera desmesurada aquest home [Jesús] que visqué no fa gaire, i pretenen que no hi ha falta contra Déu en adorar així un servidor seu”.

La qüestió estava plantejada: com es pot professar la fe en un Déu únic i confessar al mateix temps tres realitats divines, Pare Fill i Esperit Sant? És així com comença a formular-se una teologia trinitària.

4. LA TRANSPARÈNCIA D'UNA EXPERIÈNCIA DE DÉU: DÉU U I TRI

Voldria començar remarcant una cosa: la fe en Déu, Pare Fill i Esperit Sant ve d'una experiència que és anterior a l'explicació de com un sol Déu pot ser Pare, Fill i Esperit Sant. Val a dir, la fe precedeix l'explicació, la teologia.

4.1 L'ESTRANYA TRIUNITAT DE L'EXPERIÈNCIA DE DÉU

La doctrina trinitària no sorgirà com a resultat d'una especulació teològica d'algunes ments penetrants sobre el que pot ser Déu en si mateix, sinó que resultarà d'una necessitat de formular i explicar, en la mesura del possible, l'experiència de Déu que havien fet els qui havien reconegut la presència de Déu mateix en Jesús de Natzaret i els qui havien cregut que Déu mateix actuava entre els homes amb l'acció del seu Esperit.

Serà precisament la capacitat de preservar la fidelitat a aquesta experiència originària el que determinarà l'acceptació o refús de determinades expressions teològiques posteriors. Seran acceptades aquelles fórmules que siguin coherents amb aquella experiència, i seran refusades les que apareixen com incapaces de preservar la.

Com ja hem remarcat, els cristians viuen de la convicció que en “l'encarnació” del Fill i en la “gràcia” o efusió de l'Esperit han tingut una singular experiència de Déu mateix. Jesús i l'Esperit no són per a ells mediacions extrínseques a Déu, per les quals Déu es comunicaria als homes com ho havia fet, per exemple, per la Llei o els profetes: són Déu mateix que, per salvar els homes, se'ls comunica des del si de la seva divinitat. Es tracta d'acollir una original proposta salvífica de Déu, que es presenta com volent fer se present i actuant entre els homes per Jesús i pel seu Esperit.

Això porta a haver de pensar Déu d'una manera nova: Déu no és “el transcendent”, l'Ésser remot, inaccessible, tancat sobre si mateix en solitud eterna. Per l'experiència de la comunicació de Déu en Jesús i l'Esperit s'aixeca com una punteta del vel que amaga la realitat inefable de la divinitat i entrelluquem que Déu ha de ser més aviat Aquell que té el seu goig i la seva plenitud de vida en comunicar se, en donar se, en viure i estimar com li plagui amb sobirana llibertat: prèviament a la creació i a l'acció temporal en el món, Déu és essencialment i eternament vida, i comunió de vida en l'intercanvi inefable dels tres que anomenem Pare Fill i Esperit. És perquè Déu és en si mateix, eternament i essencialment comunió i comunicació de vida, que podrà comunicar se'ns a nosaltres, fent nos participar, pel Fill i per l'Esperit, de la seva pròpia vida eterna.

4.2 LES CONCEPCIONS MASSA SIMPLES

1. Era temptador voler resoldre la qüestió trinitària d'una manera simple i lògica. Per exemple, alguns volien resoldre tot el problema dient que Pare, Fill i Esperit eren només tres noms o, a tot tirar, tres modes o formes de manifestació de l'únic Déu individuït i indivisible. Es tractava d'una interpretació, podríem dir, nominalista: la realitat de Déu és única i indivisa, però nosaltres li apliquem tres noms segons circumstàncies. Així se salvaria l'estricta unitat de Déu i també la tradició de referir nos a ell amb una triple denominació. (Temo que la majoria de cristians actuals més aviat pensen inconscientment la Trinitat d'aquesta manera

nominalista...)

Tanmateix aviat aparegué que aquesta solució era inacceptable, senzillament perquè deixava sense sentit gairebé tot el Nou Testament, a més de ser incompatible amb l'originària experiència cristiana. En efecte, si Pare, Fill i Esperit son només tres noms –o tres manifestacions– d'una mateixa i idèntica realitat, quin sentit té dir que el Pare ha enviat el Fill, o que Pare i Fill envien l'Esperit, o que el Fill ens porta al Pare...? El Nou Testament clarament suposa una real distinció entre aquestes realitats. L'experiència dels primers cristians havia reconegut en Jesús quelcom de diví procedent de Déu Pare, enviat del Pare, però, per això mateix distint d'ell. I el mateix podia dir-se de l'Esperit.

2. Un altre intent simplista de fer compatible l'afirmació d'un únic Déu amb l'ús tradicional de les tres denominacions divines rebria el nom de subordinacionisme: s'afirmava que només el Pare s'havia de considerar Déu en un sentit propi i estricte. El Fill i l'Esperit serien realitats inferiors a Déu, éssers intermediaris entre Déu i l'home i, com deia Ari, el més famós defensor d'aquesta interpretació, en definitiva pertanyents a l'àmbit d'allò que és temporal i creat, no a l'àmbit pròpiament etern i diví. Aquesta proposta havia de ser enèrgicament rebutjada –enmig de llargues disputes–, perquè tampoc no expressava adequadament l'experiència originària de Jesús i de l'Esperit.

En efecte, els primers seguidors de Jesús arribaren, sobretot a partir de la seva resurrecció, a l'íntima convicció que Jesús era algú vingut de Déu mateix, presència del Déu etern enmig nostre, autodonació de Déu als homes. Era una experiència que s'havia resumit en expressions com:

“Déu estimà tant el món que li entregà el seu Fill únic” (Jn 3,16); o bé:

“Jesucrist, que era de condició divina, no es mantingué gelosament en la seva igualtat amb Déu, sinó que es va fer no res, prenent forma d'esclau i fent-se semblant als homes; s'abaixà a ésser tingut com un home qualsevol, obedient fins a la mort, i una mort de creu... (Fil 2,6ss);

“Arribada la plenitud del temps, Déu envià el seu Fill únic, nascut d'una dona, nascut sota la Llei, perquè rescatés els qui vivíem sota la Llei i rebéssim la condició de fills. I la prova que som fills és que Déu ha enviat als nostres cors l'Esperit del seu Fill que crida Abba, Pare!” (Ga 4,4ss).

L'experiència cristiana havia estat que quelcom de Déu mateix, venint del si de Déu, havia entrat a actuar en la nostra història. Precisament per això la presència del Fill i de l'Esperit tenia una nova força salvadora. L'autor del pròleg del quart evangeli ho expressaria ja amb una fórmula d'ample volada:

“En el principi existia la Paraula: la Paraula estava amb Déu i la Paraula era Déu... I la Paraula es va fer carn i féu estada entre nosaltres; i nosaltres hem vist la seva glòria: glòria com d'Unigènit del Pare, ple de gràcia i de veritat...” (Jn 1,1ss)

Reduir el Fill i l'Esperit a l'àmbit de criatures intermediàries –per elevades que fossin– no sols

xocava contra aquests textos, sinó més encara contra el sentit profund de l'experiència de salvació que els textos suposen.

Podrem dir encara, com havia cregut la tradició, que som salvats perquè Déu mateix s'ha encarnat i ha entrat en la nostra història transformant-la? Algú fora del mateix Fill de Déu, Déu de Déu, ens podria autoritzar a dir a Déu “Pare”? Algú fora de l'Esperit de Déu ens pot fer participar de la mateixa vida divina, en una comunió inefable en què hi ha la nostra salvació?

Si el Fill i l'Esperit són quelcom inferior a Déu, haurem de dir que no hi ha hagut veritable comunicació de Déu; desapareix l'especificitat de l'experiència cristiana i ens quedem, igual que en l'Antic Testament, en una relació amb un Déu llunyà i inassequible, a través d'uns intermediaris que no anirien gaire més enllà que Moisès o els profetes.

4.3 LA COMUNIÓ EN EL MATEIX COR DE DÉU

L'experiència de Déu que els primers cristians van fer en Jesús i en l'Esperit ens obliga a modificar les anticipacions que nosaltres fariem sobre el ser de Déu. Nosaltres tendim a objectivar Déu com un “suprem objecte” supracòsmic, substància suprema, autosuficient, eterna, simple, immutable, impassible. Si no anem amb precaució potser, sense adonar nos en, arribaríem a pensar Déu com una “cosa” suprema, estàtica, inert, estèril... a costa de simplicitat i d'impassibilitat.

El cristianisme, en canvi, a partir de l'experiència de Jesús i de l'Esperit, ens porta a pensar Déu en un sistema simbòlic en què Déu és Pare, principi de vida, de comunicació, d'amor, que eternament s'expressa i es dona al qui és Fill, etern terme de comunicació de la pròpia vida, amb una comunió que es consuma en l'Esperit Sant, vida increada i divina, amor i do que es fan mútuament el Pare i el Fill. Tots tres constituent en autoimplicació essencial, eterna i inseparable, la plenitud d'ésser de l'únic Déu.

Els teòlegs intentaran elaborar aquest sistema simbòlic bàsic: parlaran d'una natura o essència en tres persones, de la manera de concebre les relacions intratrinitàries “ad intra” i “ad extra”, etc. Els conceptes i el llenguatge humans resulten sempre insuficients, (com ho és tot sistema simbòlic), però necessaris per tal de preservar el fet de la comunicació de Déu que és a l'origen del cristianisme.

Però els termes de la teologia trinitària, amb totes les seves limitacions, ens permeten intuir quelcom molt important sobre Déu. En Déu hi ha com un dinamisme intern i etern de comunió perfecta, que fa que Déu sigui alhora un i múltiple, unitat i comunitat. Així entrelluquem que Déu, més que ésser o substància, és Fecunditat eterna, Principi de vida. Déu és certament u.

Però amb una unitat vital, en què la vida divina es comunica a partir de la seva Font (Pare) al Fill (amb una comunicació tan plena i total que el Fill té efectivament tot el que té el Pare) i és posseïda joiosament per l'un i per l'altre en l'Esperit, que és goig, fruit i trobament d'ambdós.

Així Déu se'ns presenta alhora com a u i com a comunió: unitat de comunió vital perfecta, en què cada un té tot el que té l'altre; en què cada un s'afirma, no al marge de l'altre, sinó per do de l'altre, perquè l'essència de Déu és comunicar-se, és donar-se, lliurar-se, estimar... i és així com Déu és Déu vivent per tota l'eternitat.

El nou Catecisme de l'Església Catòlica (n. 254) diu, amb una bella frase d'una antiga confessió, que “Déu és únic, però no solitari”. Un Déu solitari seria un Déu ben trist. Com podríem imaginar que Déu visqués en soledat eterna i inactiva per tota l'eternitat prèviament a la creació del món? Quina pot ser la seva activitat pròpia, essencial, necessària, a part de la seva lliure acció creadora? No podem pensar que Déu no té comunicació més que amb aquest món nostre: això faria a Déu dependent de la creació per a poder subsistir com a Déu vivent. No. Déu no pot ser un etern solitari que ha de buscar aquest món nostre per sortir de la seva solitud avorrida... L'experiència de Crist i de l'Esperit ens han ajudat a entreveure que Déu és eterna comunió.

4.4 DÉU VOL LA COMUNIÓ EN EL COR DELS HOMES

El Déu comunió no sols és més plausible que l'Absolut eixorc de les filosofies, sinó que és l'únic Déu que l'home pot realment tolerar. Com ho veié Sartre, l'Absolut esclafaria l'home, no li deixaria lloc vital. La simbòlica trinitària del Déu de vida i d'amor atenua la insuportable duresa del Ser Necessari i Absolut, que tot ho sotmetria a la necessitat cega de la fatalitat. El Déu cristià no és l'Absolut incondicionat, sinó que és l'eternament autocondicionat a la vida, a l'amor, al bé, a la comunió: aquesta és l'aportació de la simbòlica de la Trinitat. Déu, essent essencialment comunió, fa sorgir la creació com a lloc on s'espandeixi l'original comunió trinitària, posant hi l'home com a ésser a imatge del mateix Déu Trinitat, fet per a la comunió.

La simbòlica trinitària ens fa veure que al principi de tot no hi ha l'U excloent, sinó la Comunió; no hi ha el Ser, sinó el Bé; no hi ha la Fatalitat o l'Arbitrarietat, sinó l'Amor; no hi ha el Poder, sinó la Igualtat radical en distinció real. El Déu a imatge del qual hem estat fets és un Déu que es realitza eternament en un sistema de relacions “interpersonals”, que se sustenten en l'alteritat sense antagonisme, que es fonamenten en l'afirmació i l'acollida de l'altre sense possessió o dominació.

La filosofia occidental sovint ha considerat la persona humana com l'ésser que s'afirma en front de l'altre que el condiona i el limita. Per això alguns voldrien que la categoria de persona no és aplicable a Déu (Fichte). Però la consideració de la comunió trinitària ens pot fer descobrir que l'altre no és necessàriament com el mur que em limita o l'obstacle que em destorba, sino l'obertura que em possibilita, m'acull i m'enriqueix, o bé com el mirall en què reconec la meua pròpia imatge, amb la percepció que la seva realització és veritablement la meua, i la meua és al mateix temps la seva. La persona és el ser de la comunió, en i per a la comunió: una comunió que és perfecta i total en Déu, i que esperem que es realitzi plenament en nosaltres quan el mateix Déu ens cridi a participar plenament de la seva pròpia vida. La persona humana, feta a imatge del Déu Trinitat, és cridada a viure més i més a semblança de la Trinitat. S'ha de realitzar, no en l'afirmació de si contra els altres, sinó en la relació i en la comunió més perfecta que pugui amb els altres –malgrat els límits que imposa la temporalitat i la materialitat–, convençuda que el ser, el bé i el goig de l'altre són veritablement el seu propi ser i bé.

4.5 LA TRINITAT, PROGRAMA SOCIAL?

Intentant respondre a la inhumanitat del comunisme, els esclavòfils proclamaven anys fa: “El nostre programa social és la Trinitat.” Potser la Trinitat no és exactament un programa social, però sí que es troben en ella les bases més fermes per a defensar un nou concepte d'home i de

societat. La teologia trinitària recent ha posat en relleu la relació que hi ha entre la doctrina trinitària i el Regne de Déu, “així a la terra com es fa en el cel”. El Regne és la nova 7 època en què es reconeix l'efectiva paternitat de Déu sobre tots en l'efectiva i pràctica vivència de la fraternitat, com ens ensenyà Jesús, i per la força de l'Esperit. Creure en Déu Pare, Fill i Esperit Sant no és afirmar un dogma teòric, un puzzle incomprensible. És reconèixer que:

“el misteri de la Trinitat ha obert davant nostre una perspectiva completament nova: que el fons de l'ésser és comunió... Si podem superar totes les crisis que ens portarien a desesperar de l'aventura humana es perquè, gràcies a la revelació d'aquest misteri, sabem que som estimats”.
8

D'aquesta nova perspectiva n'hauria de viure l'Església, que hauria de ser tota ella comunió i promotora de comunió a imatge de la Trinitat. Aquest valor, el de la primacia de la comunió, hauria de ser l'aportació específica que el cristianisme, per tots els mitjans, hauria de dur al nostre món destrossat per la violència. Si no aportem això, som sal que no sala i llum que no il·lumina.

No es tracta només d'honorar la Trinitat amb fórmules dogmàtiques que preservin l'ortodòxia perfecta del que diem sobre Déu, sinó, sobretot, d'imitar Jesús, portats pel seu Esperit, establint entre els homes unes relacions que facin de la societat una veritable imatge de la comunió trinitària. A la fi, això no seria més que complir el que fou gairebé l'últim desig de Jesús, expressat la vigília de la seva mort:

“Que tots siguin u; com tu Pare ho ets en mi i jo en tu, que també ells siguin u en nosaltres, i així el món cregui que tu m'has enviat” (Jn 17, 21-22).

A la fi, creure en Déu és lliurar-se a la força del Déu que vol fer efectiva la comunió entre tots els homes, fills seus. Creure en Déu no és afirmar l'existència d'un estrany ésser extracòsmic: és comprometre's per a la comunió.

5. CREURE IMPLICA CONVERTIR SE A L'AMOR

Una religiosa que està consumint la seva vida i el seu cor al servei dels pobres d'un d'aquests barris maleïts –amuntegament, insalubritat, atur, droga...– fa poc em deia angoixada: “No he estat capaç de parlar de les benaurances als xavals de l'escola del barri. Dir los a aquests desgraciats que els pobres són benaurats em semblava que no solament era una cosa que ells no poden acceptar, sinó que els havia de sonar a burla i sarcasme”. La bona dona denotava una sensibilitat que la voldríem més sovint en ambients eclesials. Les benaurances –i tot l'evangeli– no es poden predicar indiferentment des de qualsevol lloc, ni tampoc de la mateixa manera i amb el mateix sentit a qualsevol persona en qualsevol situació.

Jesús va predicar les benaurances des d'una situació ben concreta: la del qui “essent ric, es va fer pobre per nosaltres”; la del qui “s'humilià prenent la forma d'un servent”... I no ens les va predicar en el mateix sentit a tots nosaltres: per als rics havien de sonar com una fuetada que va recollir sant Lluç quan va escriure: “Ai de vosaltres els rics: ja heu rebut el vostre consol!”. Per als pobres havien de ser aquella confortadora paraula d'esperança que el mateix Lluç va recollir en aquella escena inaugural de Natzaret: “He estat enviat a portar la bona nova als pobres”.

5.1 DES D'ON S'ALBIRA DÉU?

1. Déu fiador dels egoismes?

No es pot creure igualment en Déu (o potser no es pot creure en el mateix Déu!) des de qualsevol situació: és que no es pot parlar igualment del sentit de la vida, des de totes les situacions. Hi ha els aprofitats, els poderosos, els rics, els qui s'han proposat com a ideal de vida gaudir del que aconseguixen arrabassar als altres. D'aquests, sant Pau diu sense embuts que “el seu Déu és el seu ventre”, és a dir, tot allò que permeti satisfer la seva insaciable voracitat de posseir, de poder i de plaer, a costa de qui sigui. In God we trust: “En Déu confiem”, han escrit sobre llur moneda els adoradors del dòlar: Déu seria el qui em permet conservar i augmentar la situació adquirida enfront dels atzars de la fortuna o els embats dels altres homes, presumiblement tan àvids com jo mateix. Aquí Déu no pot ser altra cosa que el fiador i suport dels egoismes particulars, i per això hi ha tants déus –ídols– com individus egoistes.

2. Déu esperança dels pobres

En l'altra cara del món hi ha els desvalguts, els desheretats, els desposseïts, els qui ja no poden constatar que la seva vida tingui cap sentit, o bé perquè un accident de la seva sort –malaltia, disminució física o mental, hostilitat ambiental– sembla haver los tancat els camins, o bé perquè altres els hagin arrabassat no solament el que fan sinó, fins i tot, el dret a ser. També aquests cercaran Déu com a principi de sentit: però el seu Déu ja no serà el suport per conservar tot el que tenen –perquè no tenen res que valgui la pena de conservar–, sinó la força i l'esperança que els fa descobrir un sentit en la seva vida, fins i tot amb les limitacions que no poden superar, o que els empeny a conquerir el que sense justícia ni raó els ha estat arrabassat.

Tots busquen en Déu protecció i salvació; però per a uns la salvació rau a conservar i

augmentar el que ja tenen, mentre que per a d'altres rau a viure sense el que no poden tenir i a lluitar per aconseguir el que poden i haurien de tenir.

No es tracta de demagògia fàcil: es tracta de fidelitat a Déu mateix tal com se'ns ha manifestat en la tradició judeocristiana. En aquesta tradició, Déu no és mai un Objecte Abstracte (Ser Suprem, Absolut, Necessari...) ni tampoc un Déu de coses (dels astres, de forces naturals o fenòmens atmosfèrics o de la fertilitat dels camps...). Aquests eren els déus dels babilonis i els baals cananeus. El Déu d'Israel va ser des del començament un Déu de persones: el Déu d'Abraham, d'Isaac i de Jacob. El Déu que es preocupa dels homes en la seva situació concreta, i que per això pot ser reconegut per ells des de la seva situació concreta, en la qual es presenta com a garantia de valor i de sentit de les seves vides o, en llenguatge bíblic, com a “promesa” de benedicció i de protecció. És el Déu que escolta el plany del seu poble, esclafat per la dura esclavitud d'Egipte, i l'incita i l'ajuda a alliberar se'n.

3. Un Déu veritablement de tots

La sensibilitat moderna pren en aquest punt una postura decidida: o Déu és just, és a dir, estima tots els homes i es preocupa igualment de tots o, per contra, no hi ha lloc per a Déu. Un Déu injust apareix com a inadmissible. Pensar que jo puc estar embadalit a la capella donant gràcies a la divina Providència, perquè m'ha alleujat el meu mal de queixal o perquè ha fet que no em faltés res, i pensar que la mateixa Providència no es preocupa gens dels nens esquelètics que es moren de fam al Zaire o dels camperols que són portats a la mort pels interessos d'uns pocs a El Salvador, és una cosa simplement inadmissible.

Si Déu existeix, Déu ha de voler que tots els homes puguin viure una vida digna d'homes; si no és així, és que alguna cosa s'ha interferit en la voluntat de Déu, o és que Déu no existeix. Com ja sabem, una bona part de l'ateisme modern prové d'elegir aquesta última alternativa. Els creients, en canvi, hem de defensar que les injustícies, desigualtats, opressions i els abusos entre els homes és una cosa que no és ni pot ser volguda per Déu: és una cosa que potser en una certa part pot ser atribuïda a les mateixes limitacions de la condició de ser finit, però, sobretot, a la voluntat de l'home contra Déu, que per això mateix és una voluntat “pecadora”.

La sensibilitat moderna, com he dit, cospa això molt lúcidament; però no es tracta de cap novetat. A la Bíblia ho tenim afirmat d'una manera insuperable: “reconèixer Jahvè”, identificar-lo com a Déu veritable i autèntic al costat dels déus falsos o ídols, és comprovar que ell fa justícia, mentre que els ídols estan al servei dels interessos particulars dels seus devots. Ell va alliberar el poble de l'esclavitud d'Egipte; ell protegeix sempre l'orfe, la vídua, el desvalgut, l'estranger, que eren els possibles subjectes d'opressió en aquell tipus de societat.

— El que experimenta el mal i la injustícia podrà creure en Déu si pot reconèixer que aquest mal i aquesta injustícia no són volguts per Déu.

— Difícilment reconeixerà això si constata que el mal i la injustícia són inferits i fonamentats pels que diuen que creuen en Déu.

— Per contra, podrà ser induït a creure si constata que la fe en Déu és força eficaç per a lluitar contra els mals i les injustícies que es produeixen entre els homes.

Creure en Déu aleshores serà creure en una interpel·lació i una exigència veritablement absolutes de justícia entre els homes.

5.2 CREURE ÉS CONVERTIR SE

En conclusió, “creure des de” sempre és un “convertir se des de”. Per al qui viu en l'experiència del mal i de la injustícia, creure serà convertir se, des de la desesperació o l'apatia opiàcia, a la responsabilitat activa a favor de la justícia, que sorgeix i s'afirma garantida amb una promesa que, per ser divina, ha de ser indefectible. Per als qui viuen autosatisfets a costa dels altres en un ordre injust, creure en Déu serà convertir se, des de la seva satisfacció, a una efectiva justícia i solidaritat que només es produirà amb renúncies efectives i doloroses.

En definitiva, potser només es tracta de complir allò de sant Joan:

“Sabem que coneixem Déu si guardem els seus manaments. El qui afirma: “Jo el conec”, però de fet no guarda els seus manaments, és un mentider, i la veritat no està en ell” (1Jn 2,3 4).

Creure en Déu, reconèixer lo com a tal, és guardar els seus manaments, cada u des de la seva situació: i el seu manament no és altre que estimar com ell estima, i en això està tota justícia.

NOTES

1. Obras, I, Madrid, 1969, 31.
2. El Fet de Creure, Barcelona, 1967, 27.
3. De Potentia, 7, 5, 14.
4. Y. de Motcheuil, Problèmes de vie spirituelle, 186.
5. El relat de la creació de la dona del costat del primer home és també una meravellosa expressió mítica tant de la igualtat bàsica entre home i dona és os dels meus ossos i carn de la meua carn, com de la necessitat de la comunió no és bo que l'home romanguí sol.
6. Històricament aquesta postura s'anomena modalisme, perquè parlava de tres modes de manifestació divina sense admetre cap triple realitat.
7. Vegeu, per exemple: J. Moltmann, Trinidad y Reino de Dios, Salamanca, 1985; L. Boff, La Trinidad, la sociedad y la liberación, Madrid, 1987; K. Pikaza, Trinidad y Comunidad Cristiana, Salamanca, 1990. A. González, La Trinidad y la liberación, San Salvador, 1994
8. H. de Lubac, La Fe cristiana, Madrid, 1970, 13.